

9. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. – М.: Изд-во лит-ри на ин. яз., 1959. – 284 с.
10. Фортунатов Ф.Ф. О преподавании грамматики русского языка в средней школе. – Избранные труды, т.2. – М.: 1957. – С. 451.
11. Хартунг Ю.В. Гипертекст как объект лингвистического анализа / Ю.В.Хартунг, Е.Брейдо // Вестник Московского университета. – Сер. 9. – Филология. – № 3. – 1996. – С. 61-77.
12. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – М.: Высш. шк., 1941. – 274 с.
13. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Просвещение, 1945. – 428с.
14. Brown G., Yule G. Discourse analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 253 p.
15. Burnett R., Marshall, D. Web Theory: An Introduction, London-New York: Routledge, 2003. – 155 p.
16. Collet M., Belmore N., Electronic Language: A New Variety of English // Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective. - Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996. – 250 p.
17. Goroshko O. Ig., Linguistic Peculiarities of English and Russian Web-Texts // Linguistica Computazionale, Italy: Piza University, 2004. – 176 p.
18. Hills M., You Are What You Type: Language and Gender Deception on the Internet. Bachelor of Arts with Honors Thesis. – Otago: Blackwell Publishers. – 2000. – 75 p.
19. Leech G., Svartvik J., A Communicative Grammar of English. – М.: Vyscha skola publishers, 1983. – 312 p.
20. Napoli Donna Jo. Syntax theory and problems. – NY., Oxford: Oxford University press, 1993. – 49 p.
21. Yates S. T., Oral and Written Linguistics Aspects of Computer Conferencing: A Corpus Based Study // Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective. - Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996. – P.12-15.
22. Quirk R., Greenbaum S., A University Grammar English. – London: Longman Group Limited, 1973. – 476 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександра Краснова – асистент кафедри міжнародної економіки Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси: функціональна граматики англійської мови.

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПОРЯДКУ СЛІВ У ІНФІНІТИВНОМУ РЕЧЕННІ МЕТИ (на матеріалі середньоанглійських пам'яток)

Олександр ЛЕОНІДОВ (Кіровоград, Україна)

У статті йдеться про реорганізацію порядку слів у середньоанглійському складнопідрядному реченні із підрядним інфінітивним реченням мети.

The paper explores the reorganization of word order models in Middle English complex sentences with the infinitival clause of purpose.

У ранньому середньоанглійському періоді синтаксис англійської мови зазнає відчутних змін унаслідок посилення міжмовних контактів (вплив скандинавської і французької мов) та дії внутрішньомовних процесів, що перетворювали англійську мову на аналітичну і стимулювали пошук альтернативних засобів вираження граматичних зв'язків у реченні. Цей період історії мови позначений існуванням значної кількості діалектів, тенденцією до редукції граматичних закінчень, дієслівних флексій зокрема [7: 155].

Однією з *актуальних* проблем сучасних мовознавчих студій є функціонування інфінітивних підрядних речень, зокрема на ранніх стадіях розвитку мови [5; 6; 11; 12]. Особливу увагу дослідників привертає структура останніх у середньоанглійській мові XI-XII століть, коли відбувався інтенсивний перехід підрядного речення від SOV- до SVO-типу [1; 10; 11]. Утім, вищезгаданий процес потребує додаткового вивчення з урахуванням його діалектних закономірностей. Окрім того, мовним історичним студіям бракує однозначного тлумачення динаміки зміни порядку слів у підрядному інфінітивному реченні мети в XIII-XV століттях. Отже, *метою* цієї статті є з'ясування особливостей реалізації V_{inf}O- та O_{inf}V-типу порядку слів у підрядних інфінітивних реченнях мети на матеріалі літературних пам'яток XIII-XV століть, що репрезентують північні, південні та центральні діалекти Англії.

Нефінітні підрядні речення, як відомо, є поширеним видом конструкцій із вторинною предикацією і традиційно розглядаються в мовознавстві як редуковані фінітні одиниці. У таких реченнях дієслівний елемент (присудок) представлений інфінітивом, який є немаркованою часовою формою і не виражає модальність [15: 107]. Підмет інфінітивного підрядного речення, як правило, експліцитно не виражений і представлений категорією PRO (за термінологією генеративної граматики - імпліцитний суб'єкт інфінітивної дії). Розгляд структури вторинної предикації з інфінітивом передбачає визначення зовнішнього та внутрішніх аргументів нефінітного дієслова, що доповнюють його семантику, та дослідження порядку слів у підрядному реченні [4: 21, 60].

Структура нефінітних конструкцій із вторинною предикацією у кожному з періодів існування англійської мови мала свої особливості. Так, спільногерманському реченню були

властиві фінальна позиція дієслова в підрядних реченнях і прямий порядок слів у головних розповідних реченнях. У давньоанглійській мові в ініціальной позиції в головному реченні перебував суб'єкт дії, а фінальна позиція (в головному і підрядному реченнях) зберігалася за не/фінітним дієсловом (SOV-тип порядку слів). Таким чином, у реченні функціонували два структурні центри: суб'єкт і предикат [5].

Із переходом до середньоанглійського періоду синтаксична структура речення ускладнюється. Зростає роль прийменників та сполучників, більш організованим стає порядок слів (у переважній більшості випадків – SVO-тип). До причин подібної зміни порядку слів О. Мороховський відносив редукцію і зникнення флексій, які втратили здатність виражати граматичні зв'язки; ліквідацію двозначних синтаксичних конструкцій, що спричиняли труднощі з розрізненням суб'єкта й об'єкта речення; конфлікт між прагматичними потребами людини і правилами синтаксису. На підтвердження останньої тези було висунуто гіпотезу, що фінальна позиція дієслова в SOV обмежує розширення синтаксичної структури і суперечить потребам мовця [5: 141-144].

Серед двох основних конститuentів складного середньоанглійського речення дієслівний елемент визначають як «центральный» [1: 29] завдяки 1) його облігаторності в структурі речення; 2) вживанню в медіальній позиції як основній та 3) обумовленості ним появи в реченні інших складових. Разом з тим, головною в реченні називають також ініціальну позицію агента дії, який є зовнішнім аргументом фінітного дієслова. Ініціальна позиція підмета фіксує решту членів речення на визначених місцях і обмежує варіативність моделей речення [5].

Вищезгадана SVO-модель порядку слів характеризується використанням дієслова у медіальній позиції після суб'єкта і перед об'єктом головного речення (*V2, INFL-medial*). А отже, відбувається процес перетворення двовершинної моделі SOV-речення з двома відносно самостійними формальними і смисловими центрами на одновершинну з конструктивним ядром, що утворене контактено розташованими підметом і присудком [5: 139].

Відповідно, структурним та комунікативним центром нефінітного підрядного речення є інфінітив. Інфінітивне речення може містити складові суб'єктного і предикатного характеру і часто реалізується як односкладове, без експліцитно вираженого підмета [3: 7]. Шляхом переміщення неособового дієслова на ініціальну позицію в підрядному реченні (модель порядку слів $V_{inf}O$) досягається ефект «фокусування реми», тобто виділення найбільш важливої інформації [2: 50]. Аналізуючи за таким підходом підрядні речення з інфінітивом, слід робити застереження, що після встановлення SVO-типу порядку слів у імпліцитній ініціальной позиції в інфінітивному ад'юнкті мети перебуває PRO суб'єкта інфінітивної дії, експліцитно вираженого в головній частині складнопідрядного речення [10: 5].

Після нефінітного компонента підрядного речення в середньоанглійській мові вживався об'єкт (внутрішній аргумент інфінітива). Утім, частими були випадки перестановки об'єктів-займенників у позицію перед інфінітивом, що фактично виводило їх зі складу дієслівної фрази і порушувало порядок слів $V_{inf}O$ [11: 9]. Причому комплемент інфінітивної фрази, виражений займенником чи іменником без залежних слів, частіше міг передувати інфінітиву, ніж більш розгорнута об'єктна конструкція [10: 17]. Пор. речення (1) та (2):

(1) *He com hom, | Grimes sones, for to fare | Into the se, fishes to gete (Havelok the Dane, 1392-1395) /Він, син Гріма, повернувся додому, щоб вийти в море і наловити рибу¹.*

(2) *I warn them well, that I have done this deed | For no malice, nor for no cruelty, but to assay thee | And not to slay my children (God forbid), | But for to keep them privily and still (The Canterbury Tales, 8951-8955) /Я попереджаю їх, що вчинив це не зі зла чи жорстокості, але щоб перевірити тебе, і не щоб вбити своїх дітей (борони Боже!), а щоб тримати їх у спокої й безпеці/.*

Найбільш вірогідно, що середньоанглійська мова отримала SVO-тип порядку слів у X-XI століттях унаслідок асиміляції давньої скандинавської мови вікінгів з англо-саксонською

¹ Переклад середньоанглійських прикладів здійснено автором статті

[11: 14]. Глибинність та масштабність мовних змін у структурі речення були більш інтенсивними на півночі Англії, де особливо відчутно позначився вплив скандинавських мов. Давньоанглійські племінні діалекти поступово набували континуальних регіональних рис, окреслюючи діалектне протистояння «північ – південь», що стало основою для класифікації середньоанглійських діалектів на дві великі групи: північні (графство Йоркшир, Нортумберленд, Дургем та Шотландія) та південні (графство Кент, південні райони давньоанглійських земель Вессекс та Сассекс). Серед вищеподаних груп діалектів умовно виділяють центральні, причому східно-центральні тяжіли до групи північних діалектів, а західно-центральні – до південних [14: 122]. Окремо називають діалект Лондона, роль якого поступово збільшувалася із розвитком міста.

Для пояснення динаміки зміни порядку слів у середньоанглійських діалектах Д. Лайтфут моделює таку ситуацію: мовці конкретного діалекту в умовах інтенсивних мовних контактів чули у вжитку альтернативну граматичну модель іншого діалекту і, коли її частотність досягала певного рівня, починали запозичувати її і відтворювати в мовленні [13: 34]. Окрім того, побудова речення відбувалася за закріпленим у пам'яті мовця зразком шляхом вибору оптимального варіанту повідомлення із кількох можливих [9: 21]. Найбільш консервативними щодо змін у системі мови були південні діалекти, найбільш прогресивними – північні. Те, що було нормою для синтаксису англійської мови одного регіону, вважалося прецедентом в іншому регіоні [7: 185].

Структуру складнопідрядних речень і функціонування в їх складі інфінітивних ад'юнктив мети доцільно розглянути на прикладі середньоанглійських пам'яток, написаних з XIII по XV століття мовою південних, центральних та північних діалектів. З цією метою було відібрано *ілюстративний матеріал* із п'яти літературних джерел: “*Legendary Life of Mary Magdalen*” (поч. XIII ст.) та “*Sir Gawain and the Green Knight*” (кін. XV ст.), що представляють відповідно групу південних та західно-центральних діалектів; “*Havelok the Dane*” (XIII ст.) та “*Of Weddid Men and Wifis and Here Children Also*” Дж. Вікліфа (XIV ст.), які можна віднести до групи східно-центральних та північних діалектів відповідно; “*The Canterbury Tales*” Дж. Чосера, що належить до лондонського діалекту (XIV ст.).

Між структурними елементами середньоанглійського речення виникають тісні семантичні та синтаксичні зв'язки, що обумовлюють його ієрархічну організацію. Кожен із структурних елементів речення виконує в ньому логічну та синтаксичну функцію, тобто, за Н. Хомським, отримує певну семантичну роль [8: 64]. Проаналізуємо приклад (3):

(3) *And thus Sathanas transfigureth or turneth hem into an angel of light, to disceyve men bi colour of holynesse (Of Weddid Men and Wifis and of Here Children Also, 126-127) /Таким чином Сатана перетворює його на янгола світла, щоб ввести в оману людей образом святості/.*

Наведений приклад (3) спонукає нас до висновків про функціонування середньоанглійського складнопідрядного речення з інфінітивною підрядною частиною та репрезентує реалізацію в ньому SVO-порядку слів, що домінував у переважній більшості середньоанглійських речень. У головній частині речення (3) в ініціальной позиції перебуває суб'єкт *Sathanas*, що є зовнішнім аргументом предиката (*transfigureth or turneth*). Семантика останнього комплементується прямим та прийменниковим додатками (*hem* та *into an angel of light* відповідно). Отже, підмет та присудок розміщені контактено, що створює умови для функціонування єдиного семантичного та структурного центра речення.

У підрядній частині ініціальним є нефінітне дієслово *to disceyve*, підтверджуючи тезу про переважну реалізацію VO-порядку слів в інфінітивних ад'юнктах (наше дослідження зазначених текстів зафіксувало порядок слів $V_{inf}O$ в середньому в 79,5% підрядних речень). Внутрішні аргументи вищезгаданого предиката редукованого підрядного речення (комплемента *men* та прийменникова фраза *bi colour of holynesse*) виконують функцію об'єкта. Виконавцем інфінітивної дії є суб'єкт головного речення *Sathanas*, що є типовим для випадків суб'єкт-контролю.

У реченні (4) подано приклад менш уживаного в пізній середньоанглійській мові $O_{inf}V$ -типу порядку слів у підрядній частині:

(4) *And night and day he did ever diligence | Her for to please, and do her reverence (The Canterbury Tales, 17693-17695) /Вдень і вночі він працював не покладаючи рук, щоб порадувати її і виказати свою повагу/.*

Як і в попередньому прикладі, підрядне речення мети вжито в постпозиції до головної частини, що було типовим для всіх історичних періодів існування англійської мови. У реченні є два інфінітивні ад'юнкти, поєднані сурядним зв'язком (*her for to please, and do her reverence*). Порядок слів у них репрезентує OV_{inf} - та $V_{inf}O$ -тип, а інфінітиви (*for to please and do*) мають відповідно дво- та тричленне аргументне оточення, представлене зовнішнім (*he*) та внутрішніми аргументами. Займенник *her* як внутрішній аргумент інфінітива займає семантичну позицію пацієнта у препозиції до нефінітного дієслова *for to please*. У другому підрядному реченні інфінітив приєднує два внутрішніх аргументи, один із яких функціонує в семантичній ролі реципієнта дії (*her*), а інший (*reverence*) є облігаторним комплементом дієслівної семантики. Очевидно, що внутрішні аргументи нефінітного дієслова в середньоанглійській мові можуть бути розташовані як у постпозиції, так і в препозиції до інфінітива, що свідчить про невизначеність граматичних вимог до порядку слів та варіативність синтаксичних моделей підрядного речення у зазначений період.

Процес зменшення частотності OV_{inf} -типу порядку слів та утвердження $V_{inf}O$ -моделі в інфінітивних реченнях мети у різних регіонах Англії відбувався неоднорідно.

Після суцільного обстеження зазначених вище пам'яток нами виявлено, що на півночі та на сході Англії у XIII-XIV століттях утвердився SVO-тип порядку слів у головному реченні. Однак, у підрядних реченнях у тексті східно-центрального діалекту "Havelok the Dane" (XIII ст.) $V_{inf}O$ -модель зафіксовано лише в 47% випадків. Століттям потому у творі "Of Weddid Men and Wifis and of Here Children Also", написаному мовою північного діалекту, показник цього типу порядку слів досягає 100%. Надалі новий тип порядку слів домінує і в тексті західної групи центральних діалектів "Sir Gawain and the Green Knight" (XV ст.), де згадану модель, за нашими даними, використано у 91% інфінітивних підрядних речень мети.

На тлі зазначених результатів невмотивовано високими є показники $V_{inf}O$ на півдні Англії вже у XIII ст. Так, у творі "The Legendary Life of Mary Magdalen" вищезгаданий тип порядку слів зафіксовано у 75-80% підрядних інфінітивних речень мети, що перевищує відповідні показники у східних діалектах, які тяжіли до більш прогресивних північних.

Відповідно, у XIII столітті порядок слів OV_{inf} зберігається у 20-25% підрядних речень на півдні Англії ("The Legendary Life of Mary Magdalen") та в 53% інфінітивних ад'юнктів мети у східних діалектах ("Havelok the Dane"). На півночі Англії як у найбільш мовно-прогресивному регіоні згадана модель практично не вживається вже в XIV столітті; подібні дані отримано і з тексту західного діалекту XV століття "Sir Gawain and the Green Knight", де частка речень із OV_{inf} -типом порядку слів становить лише 9%. Для порівняння, у давньоанглійській поемі „Беовульф” (нортумбрійський текст, відтворений у X столітті) інфінітив лише за винятком двох речень займає позицію після свого внутрішнього аргумента (95% випадків із OV_{inf} порядком слів).

У творі „The Canterbury Tales”, що є зразком тексту лондонського діалекту, давньоанглійська модель OV_{inf} використовується, за результатами нашого дослідження, лише в 17% випадків, а порядок слів $V_{inf}O$ типу – у 83% підрядних інфінітивних речень мети.

Отримані результати дають підстави погодитися з традиційною думкою, що приблизно до кінця XII ст. у мові більшості діалектів утвердився SVO-тип порядку слів. Найбільш інтенсивно зміни відбувалися на півночі Британії, проте в усіх географічних регіонах $V_{inf}O$ -порядок слів у підрядних інфінітивних реченнях почав домінувати тільки впродовж XIII-XIV ст., що підтверджено даними нашого аналізу середньоанглійських пам'яток. Разом з тим, можна зробити припущення, що синтаксис середньоанглійської мови тривалий час характеризувався варіативністю у структурі підрядного речення. Вибір моделі порядку слів залежав від діалектних особливостей регіону, жанрової специфіки твору (наприклад, необхідність перебудови речення для збереження метрики вірша), а також особистого

мовного досвіду автора тексту. Це дозволяє частково пояснити причини низької частотності вживання $V_{inf}O$ порядку слів на сході та нетипово високі показники цієї моделі на півдні Англії у XIII столітті.

Таким чином, на основі опрацювання кількісних показників вживання $V_{inf}O$ - та OV_{inf} -моделей порядку слів в інфінітивних реченнях мети в середньоанглійській мові можна комплексно витлумачити особливості функціонування цього типу речень у XIII-XV століттях. Очевидно, що в XI-XII століттях відбулося найбільше змін із реорганізації структури і синтаксичних характеристик інфінітивних ад'юнктив мети. Як наслідок, століттям потому в усіх регіонах Англії переважав $V_{inf}O$ -тип порядку слів. Граматичні процеси у сфері функціонування синтаксичних моделей речення були окреслені суттєвими відмінностями між діалектами різних регіонів Англії за часом їх виникнення та характером протікання.

Для подальшої наукової розробки питання порядку слів в інфінітивному підрядному реченні перспективним є дослідження інших видів складнопідрядного речення у текстах X-XIII століть із позицій теорії мінімалізму та теорії генеративної граматики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Буніятова І. Р. Становлення складнопідрядного речення в давньо-германських мовах (IV-XIII ст.): Автореф. дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. – К., 2004. – 37 с.
2. Буніятова І. Р. Формування структури давньогерманського речення в контексті етнофілософської дихотомії «активність – пасивність» // Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. – 2001. – Т. 4, № 2. – С. 46-58.
3. Гагаркина Ф.Г. Инфинитивные предложения в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза. – М., 1976. – 22 с.
4. Карамишева І. Д. Структурні та функціональні особливості вторинної предикації в сучасній англійській мові. Дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04 / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2005. – 320 с.
5. Мореховский А. Н. Слово и предложение в истории английского языка: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. – К., 1981. – 350 с.
6. Семененко Г. М. Підрядні речення обставини причини в давньоанглійській мові: структура та функціонування: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНЛУ. – К., 2005. – 19 с.
7. Vaugh A.C., Cable Th. A History of the English Language. – L.: Routledge, 1993. – 444 p.
8. Hale K., Keyser S.J. On argument structure and the lexical expression of syntactic relations // Current Studies in Linguistics. – Cambridge (Mass.): The MIT Press. – 1993. – Series 20. The View from Building. – P. 53-109.
9. Harris Z. S. Language and information. – N.Y.: Columbia University Press, 1988. – 244 p.
10. Jarad N. On Verb Movement in Middle English (for) to-Infinitives. - Abu Dhabi: Ajman University of Science & Technology, 2005. – 26 p.
11. Kroch A., Taylor A. Verb Movement in Old and Middle English: Dialect Variation and Language Contact. – Philadelphia: University of Pennsylvania, 2001. – 41 p.
12. Kroch A., Taylor A. Verb-Object Order in Early Middle English // Diachronic Syntax. Models and Mechanisms. – N.Y.: Oxford Univ. Press, 2000. – P. 132-163.
13. Lightfoot D. The Development of Language: Acquisition, Changes and Evolution. – Blackwell Publishers, Malden Mass, 1999.
14. Myers L.M. The Roots of Modern English. – Boston; Toronto: Little, Brown & Company, 1966. – 323 p.
15. Quirk R., Greenbaum S. A University Grammar of English. – L.: Longman, 1979. – 484 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Леонідов – асистент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: теоретична граMATика та історія англійської мови.